SINTAGMA PARTITIVĂ ÎN LIMBA VECHE

GABRIELA PANĂ DINDELEGAN
Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", Bucureşti
Universitatea din Bucureşti

Articolul de faţă analizează sintagma partitivă nominală, cu referire specială la limba veche. Obiectivele acestui articol sunt: (a) să distingă particularităţile de construcţie şi de uz ale sintagmei partitive nominale pentru limba veche; (b) să stabilească evoluţia acestui tipar sintactic în cadrul românei vechi.

1. Introducere

1.1. Multe aspecte dintre particularităţie sintagmei partitive nominale (definiţie, structură, statut al complementului partitiv prepoziţional, tipuri de relaţie semantică „parte" – „întreg" etc.) au fost detaliat descrise în lucrări anterioare (vezi excelenta lucrare a Isabelei Nedelcu, 2009). Este motivul pentru care articolul de faţă îşi axează interesul asupra comportamentului sintagmei partitive **în limba veche**.

1.2. Textele de limbă veche, atât cele originale (de exemplu, DÎR), cât şi cele traduse (de exemplu, Coresi – CC_2, T.Ev, T), evidenţiază numărul bogat de atestări ale acestui tip de sintagmă, iar, ca organizare internă, indică inventarul bogat de pronominale indefinite ocupând prima poziţie a sintagmei, precum şi prezenţa concurentă a mai multor prepoziţii partitive. Încă din limba veche, sunt înregistrate şi tipare speciale de construcţie: structuri partitive eliptice cu cap vid, structuri nominale partitive care încorporează propoziţii relative, structuri partitive cu un genitiv / un posesiv încorporat, structuri partitive cu dislocare sau inversiune.

2. Descriere

2.1. *Componentul de pe prima poziţie a sintagmei*

Pe prima poziţie apare, de regulă, un component nominal (pronominal sau substantival) indicând, în cadrul sintagmei partitive, „partea" selectată/prelevată din „întreg"/ din „grup".

● Cele mai frecvente realizări sunt **pronominale**, fiind înregistrate, în această poziţie, toate indefinitele şi toţi negatorii perioadei vechi; în mult mai mare măsură decât astăzi, indefinitele şi negatorii sunt susceptibile de a primi, contextual, un complement partitiv, actualizând explicit un sem de selecţie ([+selecţie]). Corpusul a indicat următoarea clasă de pronume: *unul* (1a-b), *altul / alţii* (1c-d), *cine(şŭ)* (1e), *carele* (1f), *oricarele* (1g), *oarecine* (1h), *fie(şu)care* (1i), *câţi* (1j), *câţiva* (1k), *cineva* (1l), *mulţi* (1m), *neceunul* (1n), *nime(a)* (1o), *nemică* (1p-r):

BDD-V898 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:51:43 UTC)

(1) a. *Intră într-**una de** corabii*, Coresi, CC_2, 329/6
b. *că **unul de** voi vândutu-m-a*, Coresi, T.Ev, 204/v, 158
c. *că nu sântŭ **alte** mai bune **den** bunătăţi*, Coresi, CC_2, 352/18
d. ***Alţii** iară **den** greci*, Stolnic Cantacuzino, 174/43r
e. ***Cineşŭ de** noi*, Coresi, CC_2, 191/20, 305/34, ***cineşŭ de** eişŭ*, Coresi, CC_2, 394/13, ***cineşŭ dentru** noi*, Coresi, CC_2, 350/10, ***cine de** voi*, Coresi, CC_2, 405/5, 220/29
f. ***Carele** amu **de**-acei trei vecini*, Coresi, CC_2, 388/10
g. *Iară cine s-ară scula, **oricarele din** neamul nostru, să nu aibă treabă cu această moşiie*, DÎR, X
h. ***oarecine de** aceaste firi ce-sŭ den nafară*, Coresi, CC_2, 69/20
i. ***fieşŭcare de** ei*, Coresi, CC_2, 319/25, ***fieşŭcare de** voi*, 323/15, 481/35
j. *Şi **câţi dentru** oameni*, CC_2, 333/16
k. *au venit şi Tâlmaci pâharnicul cu **câţva de** a lui Ştefan vodă*, Costin, 190
l. ***cineva den** boiari*, Coresi, CC_2, 197/6, ***cineva den** morţi*, Coresi, CC_2, 370/12, ***cineva den** necredincioşi*, 427/17, ***cineva den** apostoli*, 443/20
m. *Şi muriră **mulţi den** feciorii Izraililorŭ*, Coresi, CC_2, 463/24
n. ***nece unulŭ de** acei bărbaţi*, Coresi, CC_2, 413/13
o. ***nimea** de noi*, Coresi, CC_2, 305/33, ***nime den** voi*, Costin, 199
p. ***nemică** să nu faci **de** cealea ce nu iubeaşte el*, Coresi, T.Ev, 133/r, 115
r. *şi spre **nemica de** ale pământului şi ale trupului să nu ne întoarcemŭ*, Coresi, CC_2, 535/32.

Rar, sunt atrase în sintagma partitivă şi pronumele *ce* şi *ceva*:

(2) a. *cine **ce** va vrea a avea **den aceaste doa**, binele sau răulŭ*, CC_2, 369/22
b. *sau veţi scrie **dentru ea ceva***, CC_2, 6/30.

● Pe prima poziţie a sintagmei apar şi numerale cardinale utilizate pronominal:

(3) ***doi** den ucenicii săi*, Coresi, CC_2, 524/7.

Pot apărea şi numerale cu comportament substantival (*jumătate*; (4a-b)), precum şi grupuri denotând lexical selecţia / partiţia (*a treia parte*, *cinci părţi*, *o a zecea* (*parte*); (4c-e)):

(4) a. ***jumătate de** împărăţiia lui*, Coresi, CC_2, 546/12
b. ***jumătate den** avuţiia*, Coresi, CC_2, 303/33, 453/26
c. *dau den avuţiia lorŭ **a treia parte** săracilorŭ*, Coresi, CC_2, 303/35
d. *cela ce nici **a-zeace den** avuţiia lui nu dă*, Coresi, CC_2, 17/6
e. *Jidovii **den** toată avuţiia lorŭ da **o a-zeacea***, CC_2, 16/29.

● Mai rar, apar şi substantive, utilizate fie ca plurale nude (fără articol (5a-b)), fie ca substantive cu articol indefinit (5c) sau ca substantive colective ((5d-e): *norod*, *o samă*):

(5) a. *să-m fii **frate den cei 4 fraţi**, drag şi iubit*, DÎR, XXXII
b. ***prieteni de ai tătâne-său***, Costin, 279
c. *pe **un cetăţean** şi pământean **de ai lui***, Stolnic Cantacuzino, 183/56^{v}
d. *Înţeleaseră **nărod mult den iudei***, Coresi, T.Ev, 200/v/156

BDD-V898 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:51:43 UTC)

e. ***o samă de dânşii***, Costin, 201.

Extrem de frecvente sunt sintagmele în care pe prima poziţie stau substantive indicând, lexical, „partea", urmate de un ***de*** partitiv (rar, poate apărea şi altă prepoziţie partitivă (vezi (6e)) + substantiv cu semnificaţie „colectivă" (*ocină, loc, sat, moşie, vale, avuţie*):

(6) a. *ce iaste* ***partea*** *mea* ***de ocină*** *den Frumuşani*, DÎR, XIV
b. *de veţi întreba domnevoastră de astă* ***parte de locu*** *de încoace*, DÎR, XXII
c. *Scris-am eu, Sta[n]ca, (...) lu Anghel o(t) Sărăcineşti, ca să ţie* ***parte de moşie*** *a tătini-meu*, DÎR, LV
d. *cât iaste de ceea* ***parte de vale***, DÎR, CVI
e. ***partea den avuţie***, Coresi, CC_2, 20/24, 23/22.

● Sintagma partitivă, prin comportamentul ei nominal, se include, predominant, în poziţii argumentale (obiect direct, subiect sau obiect indirect (pentru OI, vezi (7a)). Rar, se poate include şi în poziţii cu citire „proprietate", ca nume predicativ, după un copulativ (7b), construcţie în care componentul nominal apare fără determinant:

(7) a. *cât aţi făcut unuie* ***de aceştea fraţi ai miei mai mici***, *mie-aţi făcut*, Cortesi, T.Ev, 174/r/ 139
b. *să-m fii frate* ***den cei 4 fraţi***, *drag şi iubit*, DÎR, XXXII

2.2. ***Prepoziţia care introduce complementul partitiv***

● Cea mai frecventă prepoziţie pentru limba veche este, fără îndoială, „***de***"[1], care se utilizează, curent, cu plurale numărabile (8a-c), dar şi cu substantive colective (8d) sau cu substantive masive (8e-f), precum şi în construcţii speciale cu un complement partitiv în genitiv ((8g); vezi şi infra **2.3.2**):

(8) a. *nece unulŭ* ***de acei bărbaţi***, Coresi, CC_2, 413/13
b. *una* ***de aceastea***, Coresi, CC_2, 368/19
c. *cine* ***de voi***, 405/5, Coresi, CC_2, 220/29
d. *jumătate* ***de avuţiia*** *lorŭ*, Coresi, CC_2, 17/3
e. *iară de va bea* ***de apa*** *ce eu da-voi lui*, Coresi, T.Ev, 21/r, 46
f. *gusta-vor* ***de cina mea***, Coresi, T.Ev, 147/v, 123
g. *nemica* ***de ale vieţii*** *să nu căutaţi dentr-acealea*, Coresi, CC_2, 479/24

Pe parcursul celor trei secole (XVI-XVIII), apariţiile lui „***de***" descresc numeric, ajungând, spre sfârşitul perioadei (vezi Neculce), extrem de rare:

(9) a. *întru* ***una de zile***, Costin, 251
b. *o parte* ***de nemţi***, Costin, 253
c. *o parte* ***de dânşii***, Neculce, 134
d. *şi pre* ***mulţi de acei*** *cu zorbauna au tăiet*, Neculce, 154
e. *nici* ***unele de aceste*** *nu sânt*, Neculce, 43

[1] „**De**"-ul partitiv, ca o caracteristică a limbii vechi, este înregistrat în diverse lucrări de istoria limbii (vezi Dimitrescu 1978: 352; Frâncu 1983), iar, prin comparaţie, este semnalat şi de lucrările care tratează construcţia partitivă în româna actuală (vezi Nedelcu 2009: 104).

BDD-V898 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:51:43 UTC)

f. *nici **unele de acele** să nu fie*, Neculce, 191.

Unele construcţii (9e-f) sunt ambigue, oscilând ca interpretare între lectura partitivă („unele dintre") şi cea calificativă („unele de felul acestora / acelora").

După secolul al XVIII-lea, construcţia cu „***de***" partitiv iese din uz, „***de***"-ul specializându-se pentru citiri „calificative" (*o prăjitură **de acestea*** „de felul acestora"). Puţinele apariţii cu citire partitivă sânt limitate la construcţii partitive cu genitiv sau posesiv (*unul de-**al lor** / de-**ai noştri***) şi la construcţii cu centru substantival care indică lexical partiţia (***o parte** / **a cincea parte** de moşie*).

● Prepoziţia „***den"*** (cu varianta „***din***") este înregistrată destul de frecvent încă din secolul al XVI-lea, într-un raport numeric (pentru corpusul de secol XVI analizat) de 51 de apariţii ale lui „**de**" vs 33 ale lui „***den / din***". De la primele apariţii, „***den / din***" introduce atât substantive colective (10a-c), cât şi substantive prototipice numărabile (sau substitute ale acestora) cu formă de plural (10d-f):

(10) a. *oricarele **din neamul** nostru*, DÎR, X
b. *Şi jumătate **den avuţiia** luişŭ da mişeilorŭ spre facere-de-bine*, Coresi, CC_2, 453/26
c. *Mulţi amu **den nărodŭ** auziră cuvântulŭ*, Coresi, CC_2, 188/20
d. *Iară Toma, unul **din** doisprădzeace, ce-l chema „Geamănul"*, Coresi, T.Ev, 7/v, 37
e. *cineva **den vecinii** noştri*, Coresi, T.Ev, 71/v, 76
f. *Nimea **den voi** nu face leagea*, T.Ev, 134/v, 116.

● Prepoziţia „***dentr(u)***" (cu varianta „***dintr(u)***", cu valoare partitivă) apare destul de frecvent încă din secolul al XVI-lea (vezi, de exemplu, 16 apariţii în Coresi, CC_2). Construcţiile includ complemente partitive atât din clasa substantivelor numărabile (sau a substitutelor pronominale) cu formă de plural (11a-c), cât şi din clasa substantivelor masive (11d):

(11) a. *arată **carele** aleseşi **dintru** aceşti doi unul*, CB, 12
b. ***mulţi dentr**-aceştea cu păcatulŭ măriei*, Coresi, CC_2, 13/2
c. *Iară **unii dentru** chemaţi mearseră la lucrul lor*, Coresi, T.Ev, 100/r, 94
d. *va bea **dentru** această apă*[1], Coresi, CC2, 5/27.

Selecţia lui „dentr(u)" se continuă în întreaga perioadă de limbă veche; în secolul al XVIII-lea, se preferă însă varianta fonetică „*dintr-*":

(12) a. *că nu sânt nice ca **unul dentru păcătoş***, Ev.Govora, 164
b. *să-şi aleagă **dintr-acele 3 fete una***, Neculce, 103

● „***Dintre***" este rar, fiind prezent, în corpusul nostru de secol XVI, cu o singură atestare în Coresi (13a). Spre deosebire de „*dintre*", **v**arianta arhaică „***dentre***" apare destul de frecventă încă din secolul al XVI-lea, fiind aproape generală în PO (13b-c). Numărul de

[1] De observat elipsa capului nominal, construcţia aparţinând tiparului special cu cap vid (infra, **2.3.4**).

BDD-V898 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:51:43 UTC)

atestări ale formei „dintre” creşte în celelalte secole: în Corbea [1691-1697], este aproape general „**dintre**” (13d-e), semn că la sfârşitul secolului al XVII-lea, în anumite texte, era mult folosit; la Neculce (13f), „**dintre**” este destul de frecvent, apărând în următorul raport de frecvenţă: 34 de apariţii ale lui „dintre” / 8 apariţii ale lui „dintr(u) / 6 apariţii − „den” partitiv / 4 apariţii − „de” partitiv.

(13) a. *Despre cei zece leproşi, **dintre care unul** aduse mulţumită lui Dumnezeu*, CC_2, 557/21
b. *vădzând cum un eghiptean bate **un jidov dentre fraţii** săi*, PO, 138/33
c. *cum să chiem **o doică dentre muierile** evreianelor*, PO, 138/15
d. ***una dintre featele** lui Pretus*, Corbea, 295
e. ***una dintre trei** drăcoaice*, Corbea, 305
f. *Iar unii dzicè că **dintre dânşii** l-au otrăvit*, Neculce, 279.

● „***Între***” este înregistrat rar cu valoare partitivă, de preferinţă în construcţii în care complementul partitiv este izolat de capul nominal, prin intercarea altor componente (14a) sau prin antepunere (14b). În Corpusul de limbă veche analizat, nu apar şi construcţii partitive cu genitiv încorporat în grupul prepoziţional[1].

(14) a. *Şi cine va vrea să fie mare **între voi***, CC_2, 86/17
b. ***Între cealelalte grăşăli**, trufia şi iubirea de împărechieri, sânt 2 răotăţi care cu nevoie să pot îndrepta*, GCR II, 6/34, în DA.

2.3. *Construcţii speciale*

2.3.1. *Chestiuni de topică*

Complementul partitiv apare, în mod curent, imediat după centrul nominal (15a-b). Dată fiind încărcătura lexicală a prepoziţiei partitive, aceasta are destulă autonomie, putându-se separa de centrul nominal fie prin intercalări (16a-g), fie prin inversiune (17a-c), fie, simultan, prin invesiune şi intercalări (18). Autonomia lexicală a prepoziţiei partitive permite, de asemenea, suprimarea centrului nominal şi „avansarea” grupului prepoziţional într-o poziţie argumentală (vezi infra **2.3.4**).

(15) a. *nefăcându eu coconi de trupul miu şi nerămâindu **nime de noi**, nici frate, nici nime*, DÎR, p.6
b. *Iară cine s-ară scula, **oricarele din neamul** nostru, să nu aibă treabă cu această moşiie*, DÎR, 6
(16) a. ***nime** treabă [s]ă nu aibă **den neamul** acestor oameni ce sint mai sus scris**,*** DÎR, V
b. *arată **carele** aleseşi **dintru** aceşti doi unul*, CB, 12
c. *cine **ce** va vrea a avea **den aceaste doa**, binele sau răulŭ*, CC_2, 369/22
d. *iară **cine** vă vor chema **den necredincioşi***, T.Ev, 195/v, 152
e. ***cinci** era **d-însele** înţeleapte şi cinci nebune*, T.Ev, 240/v, 181
f. ***a zeacea** dau **den toate** câte câştig*, Ev.Govora, 163

[1] Construcţii prepoziţionale partitive de tipul: *Ucenicia **într-ale lingvisticii** a continuat şi în primii mei ani* (Vintilă-Rădulescu, *De ce am devenit lingvist?*, 2012), cu „**într-”** partitiv + genitivul, nu sunt înregistrate nici în Corpus, nici în DA, semn că sunt apariţii târzii.

BDD-V898 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:51:43 UTC)

g. *că **nice unul** nu e, mi se pare, **din câţi** mai înainte să văd astăzi şi la curte că sânt,* Stolnic Cantacuzino, 182/55[r]

(17) a. *arată de ce am ales **din ceşti doi unu**l*, CP, 12
b. ***den aceastea multe folosuri** dobândi-vămŭ*, CC_2, 19/26
c. ***Den voi carele** să va apuca, ori de arcŭ, ori de altă armă, aceluia capul îi voi tăia,* Costin, 199

(18) ***din cinci domni** să pui crai pe **unul**,* Neculce, 163.

2.3.2. *Sintagmă partitivă cu genitiv încorporat*

În limba veche, în relaţie cu prepoziţia partitivă „***de***”, în poziţia complementului prepoziţiei, poate apărea şi un grup genitiv[1], cu formantul „ai / ale” obligatoriu[2] (vezi (19a-d)).

(19) a. ***nemica de ale vieţii** să nu căutaţi dentr-acealea*, Coresi, CC_2, 479/24
b. *şi spre **nemica de ale pământului şi ale trupului** să nu ne întoarcemŭ*, Coresi, CC_2, 535/32-33
c. *au venit şi Tâlmaci pâharnicul cu **câţva de a lui Ştefan vodă***, Costin, 190
d. *prieteni **de ai tătâne-său***, Costin, 279.

Dată fiind morfologia instabilă, pentru limba veche, a formantului „a(l)”, construcţia apare şi cu „a” invariabil („câţiva de **a** lui Ştefan vodă”), dar şi cu „a” variabil, fie păstrând forma de gen şi număr a sursei referenţiale („prieteni de **ai** tătâne-său”), fie o formă de feminin (plural) cu valoare neutră („nemica de **ale** vieţii”).

De remarcat că structura cu „de” partitiv + genitiv / posesiv este singura construcţie actuală în care se mai păstrează prepoziţia partitivă „de”[3].

2.3.3. *Relativa încorporată*

Tiparul special de relativă încorporată apare în două tipuri de construcţii, cu o relativă încorporată în poziţia de complement al prepoziţiei partitive (tipul **A**) sau cu o relativă încorporată în poziţia genitivului (tipul **B**).

A. În tipul (**A**), este selectat relativul cantitativ *câţi / câte* cu formă de acuzativ („unul din **câţi**”/„una din **câte**”)

(20) a. *că **nice unul** nu e, mi se pare, **din câţi** mai înainte să văd astăzi şi la curte că sânt*, Coresi, T.Ev, 182/55[r]
b. *şi **nemic din câte** au dzis n-au fostu*, Neculce, 68.

B. Într-o sintagmă partitivă cu un grup genitiv încorporat („cai de-**ai boierilor**”), este posibilă includerea, în poziţia genitivului, a unei construcţii relative, în care relativul are formă de genitiv („cai de-a(i) **cui**”), preluând forma de genitiv impusă de regent, şi nu forma din subordonată (în subordonată: „găsea cai” – acuzativ).

(21) *Şi cai **dè cui** găsè, şi turceşti, şi boiereşti; îi lua, că le slăbisă caii*, Neculce, 369.

[1] Vezi şi Nedelcu (2009 : 167).

[2] Vezi supra, nota 2, în care se precizează că în româna actuală, spre deosebire de româna veche, şi altă prepoziţie partitivă, ***între***, poate apărea în construcţie cu un genitiv.

[3] Pentru înregistrarea acestei construcţii, vezi GALR ([2005] 2008, II: 350); vezi şi Nedelcu (2009: 168-169).

BDD-V898 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:51:43 UTC)

De observat şi construcţiile în care lipseşte „de” partitiv, grupul relativ în genitiv apărând în poziţia obiectului direct (vezi (22a-b)). Se ajunge la construcţii în care forma de genitiv a relativului („a cui”) nu poate fi justificată nici prin regent (în regentă, „lua ceva” – acuzativ), nici prin poziţia sintactică din subordonată („ceva / cineva era în sat” – nominativ, respectiv „găsea ceva” – acuzativ).

(22) a. *aşa trimise în toată ţara cu turci de strângea, şi la carele nu să afla bou, lua **a cui era** în sat*, Ureche, 158
b. *că trimisese slujitori prin ţară de lua **a cui găsiè***, Neculce, 233.

2.3.4. *Sintagmă partitivă cu cap vid*

Construcţiile în care regentul nominal al sintagmei partitive este eliptic sunt înregistrate în toată perioada veche, începând cu cele mai vechi texte româneşti. Ca atare, grupul prepoziţional având drept cap prepoziţia partitivă „avansează” direct la poziţii argumentale. Găsim grupul prepoziţional partitiv atât în poziţia obiectului direct (23a-m), cât şi în cea a subiectului (24a-b):

● în poziţie de OD

(23) a. *Zis-au împăratul să însoare pre Pătraşco-vodă şi să-i dea **din ruda** împăratului*, DÎR, XXXII
b. *ci să oprea<s>că de ici nainte **den bir***, DÎR, XXXV
c. *Cum au fostŭ zăsă noao, **de** toate legumile **să mâncămŭ***, Coresi, CC_2, 51/11-12
d. *atunce ertatŭ fu să mâncămŭ **de toată dulceaţa***, Coresi, CC_2, 51/12
e. *iară de **va bea de apa** ce eu da-voi lui, nu se va însetoşa în veaci*, Coresi, T.Ev, 21/r, 46
f. *iară de **va bea de apa** ce eu da-voi lui*, Coresi, T.Ev, 21/r, 46
g. *Că unii **aleg de bucate***, Coresi, T.Ev, 194/v, 151
h. *cine **va mânca de pâinĕ** aceasta viu va fi întru vĕci*, Coresi, T, 196/v, 146
i. *Ei, doamne, şi însă câinii **mânâncâ de fărâmele** ce cadu den mĕsele domnilor lor*, Coresi, T, 33 r/58; vezi şi 84/v/85
j. *gusta-vor **de cina mea***, Coresi, T.Ev, 147/v, 123
k. *ca să-i mântuiască Dumnezeu **din scârbe***, Antim, 144
l. *Numai când s-ar haini sau când ş-ar lepăda legea, atunce acela să lipsască şi să puie **din fraţii lui***, Neculce, 211
m. *Şi-ncă i-au făcut şi un rând de haine şi i-au dat şi **din bucate***, Neculce, 310

● în poziţie de Subiect

(24) a. *au picat şi **den săimeni** şi **den căzaci***, Costin, 151
b. *Iar unii dzicè că **dintre dânşii** l-au otrăvit*, Neculce, 279.

De observat că oricare dintre prepoziţiile partitive *de, den / din*, mai târziu, *dintre* apare şi în sintagmele cu cap nominal vid.

BDD-V898 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:51:43 UTC)

Interesante sunt construcţiile în care prepoziţia partitivă introduce un nume masiv („va bea **de apă**”, „va mânca **de pâine**”), amintind de construcţiile romanice[1] cu articol partitiv (fr. „Il va boire **de** l'eau”, „Il va manger **du** pain”), inexistente în română, unde numele masive se folosesc fără articol („bea **apă**”, „mănâncă **pâine**”).

De observat că, încă din secolul al XVI-lea, nominalele masive din poziţii argumentale sunt înregistrate, paralel, şi în construcţii neprepoziţionale, apărând legate direct de verb (25a-d); masivele se pot asocia şi cu un cuantificator partitiv (25e):

(25) a. *nu-şi spalâ mânile lor cându* ***mânâncâ pâine***, Coresi, T, 31/v/58
b. *Vine amu Ioannъ Botezătoriul nece* ***pâine mânca****, nece* ***vinъ bĕ***, Coresi, T, 130/v/111
c. *Cine va mânca* ***trupulъ mieu*** *şi va bĕ* ***al mieu sânge****, întru mine va lăcui*, Coresi, T, 197/r/146
d. *Cerşu elŭ* ***să bea apă***, Coresi, CC_2, 158/4
e. *să văm mânca* ***ceva bucate****, cu aceaia nu văm fi buni creştini*, Coresi, T.Ev, 195/v/152.

3. Concluzii

Urmărind comportamentul şi evoluţia sintagmei nominale partitive în limba veche, se constată următoarele:

− Sintagma partitivă este extrem de bine reprezentată în secolul al XVI-lea, fiind atestată pentru centre pronominale indefinite diverse (*unul, altul/alţii, cine(şŭ), carele, oricarele, oarecine, fiecare, câţi, câţiva, cineva, ce, ceva, mulţi, neceunul, nime, nimic*); cu timpul, îşi restrânge utilizarea, iar, paralel, se rstrânge şi inventarul de pronume indefinite din prima parte a sintagmei.

− Pe parcursul celor trei secole, s-a restrâns, până aproape de dispariţie, utilizarea lui „***de***” cu valoare partitivă, exceptând structurile partitive actuale cu genitiv sau cu posesiv încorporat (*unul* ***de-al lor / de-al nostru***); în întreaga perioadă analizată, este frecvent selectată prepoziţia „***dentr(u)***”/„***dintr(u)***”, cu valoare partitivă; atestările lui „***din***” cu valoare partitivă cresc numeric de la un secol la altul; atestările lui „***dintre***” partitiv sunt mai târzii, devenind frecvente de-abia în secolul al XVIII-lea.

− Pentru prepoziţiile partitive „***de***”, „***den / din***”, „***dentr-***”, nu se constată specializări lexicale în selecţia nominalului, fiecare fiind atestată cu oricare tip lexical de substantiv (plurale numărabile, substantive colective, substantive masive); în cazul prepoziţiei „***dintre***” cu valoare partitivă, puţinele atestări includ numai substantive (sau substitute pronominale) numărabile, cu formă de plural.

− Construcţiile partitive cu masive introduse prin „***de***” (*bea* ***de apă***, *mănâncă* ***de pâine***) sunt rare şi restrânse la secolul al XVI-lea; începând cu secolul al XVII-lea, se generalizează celălalt tipar cu masive legate direct, neprepoziţional (*bea* ***apă***, *mănâncă* ***pâine***).

− Tiparele partitive speciale (construcţii cu genitiv încorporat – în relaţie cu prepoziţia partitivă „***de***”; construcţii cu relative pronominale încorporate; construcţii cu cap vid) sunt înregistrate încă din secolul al XVI-lea, continuând a fi prezente în întreaga perioadă analizată; genitivul partitiv în relaţie cu prepoziţia „***între***” nu apare în limba veche.

[1] Ca şi în spaniolă şi portugheză, dar diferit de franceză şi italiană, în română nu există articol partitiv (vezi Reinheimer Rîpeanu 1993: 138). În absenţa articolului partitiv, în poziţii argumentale, numele masive se ataşează direct, fără articol („Bea apă”, „Mănâncă legume”).

BDD-V898 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:51:43 UTC)

SURSE

Antim = Antim Ivireanul, *Predici*, Ediţie critică, studiu introductiv şi glosar de G. Ştrempel, Ed. Academiei, 1962.

CB = *Codicele Bratul*, Ediţie de text de Alexandru Gafton, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2003.

CP = *Texte de limbă din secolul XVI* reproduse în facsimile îngrijite de I. Bianu, IV. *Lucrul Apostolesc. Apostolul* tipărit de diaconul Coresi la Braşov în anul 1563, Bucureşti, 1930 (reprodus în CB, ediţia Alexandru Gafton).

Corbea= Teodor Corbea, *Dictiones latinae cum valachica interpretatione*, Ediţie de Alin-Mihai Gherman, Studiu
introductiv, note şi text, CLUSIUM, 2001.

Coresi, CC_2 = Diaconul Coresi, *Cartea cu învăţătură* [1581], publicată de Sextil Puşcariu şi Alexie Procopovici, Bucureşti, Atelierele Grafice Socec, 1914.

Coresi, T = Coresi, *Tetraevanghelul* [1561]. Editată de Florica Dimitrescu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1963.

Coresi, T.Ev = Coresi, *Tâlcul evangheliilor* [1567] *şi Molitvenic rumânesc* [1567-1568], Ediţie critică de Vladimie Drimba, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1998.

Costin = Miron Costin, *Opere*, ediţie critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice şi glosar de P. P. Panaitescu, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1958.

DA = *Dicţionarul limbii române*, Tomul II, Partea I: F−I, Bucureşti, Imprimeria naţională, 1934.

DÎR = *Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea*, Text stabilit şi indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniţă, Alexandru Mareş şi Alexandra Roman-Moraru, Introducere de Alexandru Mareş, Bucureşti, Editura Academiei, 1979.

Ev.Govora = *Evanghelie învăţătoare* (Govora, 1642), Ediţie, studiu introductiv, note şi glosar de Alin-Mihai Gherman, Editura Academiei, Bucureşti, 2011.

GCR = Gaster, *Crestomaţie română*, în DA

Neculce = Ion Neculce, *Letopiseţul Ţării Moldovei* şi *O samă de cuvinte*, text stabilit, glosar, indice şi studiu introductiv de Iorgu Iordan, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1959.

PO = *Palia de la Orăştie*, text stabilit şi îngrijire editorială de Vasile Arvinte, Ioan Caproşu şi Alexandru Gafton, Editura universităţii „Alexandru ioan Cuza", Iaşi, 2005.

Stolnic Cantacuzino [1690-1710] = Texte, Ion Gheţie (coord.), Texte româneşti din secolul al XI-lea. I. Catehismul lui Coresi, II. Pravila lui *Coresi*, III. *Fragmentul Teodorescu*, IV. *Glosele Bogdan*, V. *Prefeţe şi epiloguri*, Editura Academiei, 1982.

Ureche = Grigore Ureche, *Letopiseţul Ţării Moldovei*, Texte stabilite, studiu introductiv, note şi glosar de Liviu Onu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1967.

BIBLIOGRAFIE

Dimitrescu, Florica, 1978, *Istoria limbii române*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.

Frâncu, Constantin, 1983, „Vechimea şi răspândirea construcţiei partitive de tipul *un prieten de-al meu*", *Limba română*, XXXII, nr. 1, p. 15-23.

GALR [2005] 2008, Academia Română, *Gramatica limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Nedelcu, Isabela, 2009, *Categoria partitivului în limba română*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.

Reinheimer Rîpeanu, Sanda, 1993, *Structuri morfosintactice de bază în limbile romanice*, Bucureşti, Tipografia Universităţii din Bucureşti.

BDD-V898 © 2012 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:51:43 UTC)

THE NOMINAL PARTITIVE CONSTRUCTION IN OLD ROMANIAN

(*Abstract*)

This paper analyzes the nominal partitive construction with special attention to the old language. The goal of the article is three-fold: (a) to mention the peculiarities of construction and use in the old language; (b) to establish the evolution of this syntactic pattern in the old language and in the transition from the old language to the present day language; (c) to analyze the dynamics and competition among partitive prepositions and especially the status of the partitive preposition ***de***.

BDD-V898 © 2012 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:51:43 UTC)